

Концепція

проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо вдосконалення системи психічного здоров'я та захисту прав людей з психічними розладами»

Загальна частина

Згідно Конституції України здоров'я є однією з найвищих соціальних цінностей. Всесвітня організація охорони здоров'я зазначає, що здоров'я - це не лише відсутність хвороб, а стан повного фізичного, психічного та соціального добробуту. Тож, психічне здоров'я є невід'ємною частиною загального здоров'я українців та важливою цінністю, якою має опікуватись держава. Кожен українець має право на захист свого психічного здоров'я. Натомість, 30% українців упродовж життя хоча б раз хворіють на один із психічних розладів, станом на 2017 р. 1 673 328 жителів України перебували на обліку у зв'язку з розладами психіки та поведінки, але 75% українців, які потребують допомоги щодо психічного здоров'я - не отримують її. Більше 90% смертей в Україні спричинені неінфекційними захворюваннями, тоді як зловживання алкоголем виступає в якості основного фактору ризику. Згідно з даних Інституту метрики та оцінювання в системі охорони здоров'я (IHME) при Вашингтонському університеті, Україна, орієнтовно, посідає: 5 місце в світі за рівнем смертності через розлади, пов'язані з вживанням психоактивних речовин; 6 місце в світі за рівнем працевдатності через психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин та 6 місце в світі за рівнем працевдатності через депресивні розлади.

Система охорони психічного здоров'я в Україні має ряд недоліків, зокрема:

Сучасна українська система охорони психічного здоров'я в цілому успадкувала організаційну структуру, а також стратегії та практики радянської системи, вона є централізованою та зосередженою на біомедичних підходах надання допомоги, які великою мірою спрямовані на надання допомоги в стаціонарних відділеннях закладів охорони здоров'я або закладів довготривалого перебування соціальної сфери - будинків інтернатів. Зазначене зумовлює високий рівень інституціоналізації і відповідно - сегрегації, стигматизації та дискримінації осіб. Це зумовлює низький рівень доступності допомоги у сфері психічного здоров'я;

Відсутність врегулювання методів надання послуг у сфері психічного здоров'я впливає на те, що послуги з охорони психічного здоров'я часто не є науково-доказовими та, відповідно, не є ефективними, що відзеркалюється на статистиці, щодо рівня розповсюдження психічних розладів та спричиненим ними рівнем працевдатності;

Нормативно-правові акти не визначають надавачів послуг у сфері психічного здоров'я, що не дає можливості міжсекторальної співпраці у допомозі населенню щодо психічного здоров'я та підготовці дотичних до сфери психічного здоров'я фахівцям отримувати відповідну підготовку. До прикладу, надавачі первинної медичної допомоги часто не мають необхідних компетентностей та повноважень

лікувати психічні та поведінкові розлади, зокрема, спричинені, вживанням алкоголю;

В реабілітаційних центрах України існує практика примусового лікування осіб з психічними розладами, зокрема осіб з залежністю, яка порушує їх права та протирічить Конвенції про права осіб з інвалідністю, а в закладах охорони здоров'я триває практика незаконного утримання осіб з психічними розладами;

У нормативно-правових актах досі присутні чисельні стигматизуючі та дискримінативні положення щодо людей з психічними та поведінковими розладами, та такі, що протирічать міжнародним угодам та договорам;

В Україні немає унормованих правових механізмів регулювання послуг у сфері психічного здоров'я та захисту прав людей з психічними розладами та проблемами психічного здоров'я, як однієї з уразливих груп, провокує виникнення ряду проблем у сфері правового регулювання відносин громадян, а саме надавачів послуг та отримувачів послуг. Психологи та психотерапевти практикують не маючи ліцензії та професійного супроводу, психологічна та психотерапевтична практика не врегульована, що, в свою чергу, впливає на якість такої допомоги і загальний рівень психічного здоров'я населення, довіру до фахівців у сфері психічного здоров'я та дотримання етичних стандартів з боку них.

Мета та завдання

Метою даної законодавчої ініціативи є створення ефективної системи охорони психічного здоров'я орієнтованої на покращення якості життя та дотримання прав і свобод людини, яка функціонує на основі міжсекторальної взаємодії та керується політиками з доведеною ефективністю та науково-доказовими практиками.

Завданнями проекту Закону є:

Забезпечення механізму формування, реалізації та перегляду державної політики в області психічного здоров'я;

Усунення положень, які містять стигматизуючі та дискримінаційні положення з нормативно-правових актів з метою зниження їх рівня у суспільстві;

Забезпечення можливості у прийнятті рішень щодо свого лікування та отримання допомоги особами, які мають психічні та поведінкові розлади з метою створення інклюзивного суспільства та правомірного механізму обмеження дієздатності таких осіб;

Розширення доступу до послуг у сфері психічного здоров'я шляхом визначення цих послуг, методів надання допомоги та надавачів таких послуг, зокрема, врегулювати діяльність фахівців у сфері психічного здоров'я (психологів та психотерапевтів);

Впровадити систему профілактики поширенню психічних та поведінкових розладів та інформування населення щодо психічного здоров'я;

Забезпечити механізми та впровадження міжнародних практик допомоги дітям та неповнолітнім, які знаходяться у складних життєвих обставинах та знаходяться у групі ризику щодо розвитку психічних розладів.

Принципи

Система охорони психічного здоров'я має керуватись наступними принципами:

Повага прав людини, відповідність міжнародним угодам, гуманність та орієнтованість на людину;

Біопсихосоціальна модель, як альтернатива застарілій біомедичній моделі надання допомоги у сфері психічного здоров'я;

Міжсекторальність – взаємодія різнопрофільних фахівців медичної, соціальної, освітньої та інших сфер з метою забезпечення найкращих умов, інформації та послуг у сфері психічного здоров'я;

Розширення доступності послуг і допомоги у сфері психічного здоров'я;

Наукової обґрунтованості та доказовості.

Шляхи розв'язання

Прийняття Концепції з розвитку системи охорони психічного здоров'я до 2030 року та приєднання до Конвенції про права людей з інвалідністю зумовлює розробку та прийняття окремого Закону «Про систему охорони психічного здоров'я населення»

У зазначеному законопроекті необхідно передбачити:

предмет правового регулювання і сферу застосування цього Закону;

визначення термінів «психічне здоров'я», «психологічна допомога», «фахівці у сфері психічного здоров'я», «психологічна консультація», «психотерапія», «психічні розлади», «психіатрична допомога», «психологічна практика», «послуги у сфері психічного здоров'я», тощо;

підвищення ефективності міжвідомчої координації та міжсекторальної співпраці у сфері охорони психічного здоров'я шляхом запровадження супроводу осіб, які потребують соціальної, освітньої, психологічної або психіатричної допомоги, до якого включити всіх заінтересованих сторін – центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, закладів охорони здоров'я та установ соціального захисту населення різних форм власності, громадських та благодійних організацій та чітким розподілом їх функцій;

визначення загальних принципів та правил правовідносин між надавачем послуг у сфері психічного здоров'я та отримувачем таких послуг;

визначення принципів функціонування закладів та взаємодії між закладами, що надають послуги у сфері психічного здоров'я та надавачів послуг у сфері психічного здоров'я;

форми і методи допомоги базовані на науково-обґрунтованому методі/ах, лікування психічних розладів та надання послуг у сфері психічного здоров'я;

визначення прав, обов'язків та правил діяльності фахівців у сфері психічного здоров'я;

встановлення законодавчих обмежень та регулятивних правил щодо діяльності фахівців і закладів з надання допомоги у сфері психічного здоров'я та встановлення відповідальності у разі порушення таких обмежень і правил;

визначення порядку та методів, шляхів по запобіганню/профілактиці психічних захворювань;

визначення порядку здійснення державного та громадського контролю за провадженням послуг у сфері психічного здоров'я населенню.

Очікувані результати

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо вдосконалення системи охорони психічного здоров'я» сприятиме доступності та якості надання послуг і допомоги у сфері психічного здоров'я, впорядкування та подальшому розвитку системи охорони психічного здоров'я населення, профілактики поширення психічних розладів та інформуванню суспільства щодо психічного здоров'я, а також, покращить дотримання прав людей з психічними розладами.